

[Hem](#) > [Sökformulär](#) > [Sökresultat](#) > **Dokument**

[Skriv ut](#)

Dokumentets språk : svenska

DOMSTOLENS DOM (andra avdelningen)

den 10 juli 2014 (*)

”Begäran om förhandsavgörande – Direktiv 2004/38/EG – Artikel 16.2 – Permanent uppehållsrätt för en unionsmedborgares familjemedlemmar som är tredjelandsmedborgare – Makarnas samlevnad upphör – Ny samlevnad med annan partner inleds omedelbart under perioden av fem års fortlöpande vistelse – Förordning (EEG) nr 1612/68 – Artikel 10.3 – Villkor – En medlemsstats åsidosättande av unionsrätten – Bedömning av den aktuella överträdelsens beskaffenhet – Behovet av ett förhandsavgörande”

I mål C-244/13,

angående en begäran om förhandsavgörande enligt artikel 267 FEUF, framställd av High Court (Irland) genom beslut av den 19 april 2013, som inkom till domstolen den 30 april 2013, i målet

Ewaen Fred Ogieriakhi

mot

Minister for Justice and Equality,

Irland,

Attorney General,

An Post,

meddelar

DOMSTOLEN (andra avdelningen)

sammansatt av avdelningsordföranden R. Silva de Lapuerta (referent) samt domarna J.L. da Cruz Vilaça, G. Arestis, J.-C. Bonichot och A. Arabadjiev,

generaladvokat: Y. Bot,

justitiesekreterare: förste handläggaren L. Hewlett,

efter det skriftliga förfarandet och förhandlingen den 6 mars 2014,

med beaktande av de yttranden som avgetts av:

– Ewaen Fred Ogieriakhi,

- Minister for Justice and Equality, Irland, Attorney General och An Post, genom E. Creedon och B. Lydon, båda i egenskap av ombud, biträdda av R. Barron, SC, E. Brennan, BL och R. Barrett, adviser,
- Greklands regering, genom T. Papadopoulou, i egenskap av ombud,
- Polens regering, genom B. Majczyna, i egenskap av ombud,
- Europeiska kommissionen, genom J. Enegren, C. Tufvesson och M. Wilderspin, samtliga i egenskap av ombud,

och efter att den 14 maj 2014 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

följande

Dom

1 Begäran om förhandsavgörande avser för det första tolkningen av artikel 16.2 i Europaparlamentets och rådets direktiv 2004/38/EG av den 29 april 2004 om unionsmedborgares och deras familjemedlemmars rätt att fritt röra sig och uppehålla sig inom medlemsstaternas territorier och om ändring av förordning (EEG) nr 1612/68 och om upphävande av direktiven 64/221/EEG, 68/360/EEG, 72/194/EEG, 73/148/EEG, 75/34/EEG, 75/35/EEG, 90/364/EEG, 90/365/EEG och 93/96/EEG (EUT L 158, s. 77 och rättelser i EUT L 229, s. 35 och EUT L 197, 2005, s. 34) och tolkningen av artikel 10.3 i rådets förordning (EEG) nr 1612/68 av den 15 oktober 1968 om arbetskraftens fria rörlighet inom gemenskapen (EGT L 257, s. 2; svensk specialutgåva, område 5, volym 1, s. 33). För det andra syftar begäran till att fastställa följderna av att en nationell domstol – då den i ett mål om skadestånd för överträdelse av unionsrätten prövar huruvida den berörda medlemsstaten har gjort sig skyldig till en uppenbar överträdelse av unionsrätten – ställer en tolkningsfråga angående sakfrågan om det föreligger permanent upphållsrätt.

2 Begäran har framställts i ett mål mellan Ewaen Fred Ogieriakhi, å ena sidan, och Minister for Justice and Equality, Irland, Attorney General och An Post, å andra sidan. Målet rör en skadeståndstalan som Ewaen Fred Ogieriakhi har väckt mot Irland med stöd av vad domstolen slagit fast i dom Francovich m.fl. (C-6/90 och C-9/90, EU:C:1991:428). Till grund för talan har han gjort gällande att Irland har åsidosatt sina skyldigheter i samband med att direktiv 2004/38 införlivades.

Tillämpliga bestämmelser

Unionsrätt

Direktiv 2004/38

3 I skäl 17 i direktiv 2004/38 anges följande:

”Permanent uppehållsrätt för unionsmedborgare som har valt att bosätta sig varaktigt i en annan medlemsstat skulle stärka känslan av ett gemensamt unionsmedborgarskap och är en nyckelfaktor för att främja social sammanhållning, som är ett av gemenskapens grundläggande mål. En permanent uppehållsrätt bör därför föreskrivas för alla unionsmedborgare och deras familjemedlemmar som har varit stadigvarande bosatta i den mottagande medlemsstaten i enlighet med villkoren i detta direktiv under fem års tid utan att bli utvisade.”

4 I artikel 2 i direktiv 2004/38, som har rubriken ”Definitioner”, föreskrivs följande:

”I detta direktiv används följande beteckningar med de betydelser som här anges:

- 1) *unionsmedborgare*: varje person som är medborgare i en medlemsstat.
- 2) *familjemedlem*:
 - a) maka/make,
 - ...
- 3) *mottagande medlemsstat*: den medlemsstat dit unionsmedborgaren reser för att utöva sin rätt att fritt röra sig eller uppehålla sig.”

5 I punkt 1 i artikel 3 i direktiv 2004/38, som har rubriken ”Förmånstagare”, föreskrivs följande:

”Detta direktiv skall tillämpas på alla unionsmedborgare som reser till eller uppehåller sig i en annan medlemsstat än den de själva är medborgare i samt på de familjemedlemmar enligt definitionen i artikel 2.2 som följer med eller ansluter sig till unionsmedborgaren.”

6 Artikel 7 i direktivet har rubriken ”Uppehållsrätt för längre tid än tre månader”. Artikel 7.1 och 7.2 har följande lydelse:

”1. Varje unionsmedborgare skall ha rätt att uppehålla sig inom en annan medlemsstats territorium under längre tid än tre månader om den berörda personen

- a) är anställd eller egenföretagare i den mottagande medlemsstaten ...

...

2. Uppehållsrätten enligt punkt 1 skall även omfatta familjemedlemmar som inte är medborgare i en medlemsstat när de följer med eller ansluter sig till unionsmedborgaren i den mottagande medlemsstaten, förutsatt att unionsmedborgaren uppfyller villkoren i punkt 1 a, 1 b eller 1 c.”

7 I artikel 13.2 i direktivet föreskrivs följande:

”Utan att det påverkar tillämpningen av andra stycket skall äktenskapsskillnad, ogiltigförklaring av äktenskap eller upplösning av registrerat partnerskap som avses i artikel [2.2 b] inte leda till förlust av uppehållsrätten för unionsmedborgarens familjemedlemmar som inte är medborgare i en medlemsstat

- a) om äktenskapet eller det registrerade partnerskap som avses i artikel [2.2 b], när förfarandet för äktenskapsskillnad eller ogiltigförklaring av äktenskapet eller upplösning av det registrerade partnerskapet inleds, har varat i minst tre år, varav minst ett år i den mottagande medlemsstaten, eller
- b) om vårdnaden av unionsmedborgarens barn genom överenskommelse mellan makarna eller parterna som avses i artikel [2.2 b] eller genom ett domstolsbeslut har överlåtits på den make, maka eller partner som inte är medborgare i en medlemsstat, eller
- c) om detta är befogat med hänsyn till särskilt svåra omständigheter t.ex. att ha varit utsatt för våld i hemmet medan äktenskapet eller det registrerade partnerskapet bestod, eller
- d) om den make, maka eller partner som avses i artikel [2.2 b], som inte är medborgare i en medlemsstat, genom överenskommelse mellan makarna eller parterna eller genom ett domstolsbeslut har rätt till umgänge med ett underårigt barn, förutsatt att domstolen har fastställt att

denna umgängesrätt måste ske i den mottagande medlemsstaten och under så lång tid som krävs.

Innan personerna i fråga förvärvar permanent uppehållsrätt skall det fortfarande vara ett krav för uppehållsrätten att de kan visa att de är anställda eller egenföretagare eller har tillräckliga tillgångar för sig själva och sina familjemedlemmar för att inte bli en belastning för den mottagande medlemsstatens sociala biståndssystem under sin uppehållsperiod, samt har en heltäckande sjukförsäkring som gäller i den mottagande medlemsstaten, eller att de är medlemmar i en familj som redan är bildad i den mottagande medlemsstaten av en person som uppfyller dessa krav. 'Tillräckliga tillgångar' skall vara sådana som anges i artikel 8.4.

Den uppehållsrätt som sådana familjemedlemmar har är uteslutande på personlig grund.”

8 I kapitel IV i direktiv 2004/38, med rubriken ”Permanent uppehållsrätt”, ingår artikel 16 som i sin tur har rubriken ”Allmän regel för unionsmedborgare och deras familjemedlemmar”. I denna artikel föreskrivs följande:

- ”1. Unionsmedborgare som har uppehållit sig lagligt under en fortlöpande period av fem år i den mottagande medlemsstaten skall ha permanent uppehållsrätt där. Denna rätt skall inte vara underkastad villkoren i kapitel III.
2. Bestämmelserna i punkt 1 skall också tillämpas på familjemedlemmar som inte är medborgare i en medlemsstat, men som lagligt har uppehållit sig tillsammans med unionsmedborgaren i den mottagande medlemsstaten under en period av fem på varandra följande år.
3. Stadigvarande uppehåll skall inte påverkas av tillfällig frånvaro som inte överstiger sammanlagt sex månader per år eller av längre frånvaro på grund av obligatorisk militärtjänst eller av en frånvaro på högst tolv på varandra följande månader av viktiga skäl, t.ex. graviditet och förlossning, allvarlig sjukdom, studier eller yrkesutbildning, eller utstationering på grund av arbete i en annan medlemsstat eller i tredje land.
4. När uppehållsrätt väl har förvärvats skall den endast kunna gå förlorad genom bortovaro från den mottagande medlemsstaten i mer än två på varandra följande år.”

9 I artikel 18 i direktivet föreskrivs följande:

”Utan att det påverkar tillämpningen av artikel 17 skall unionsmedborgares familjemedlemmar som avses i artikel 12.2 och artikel 13.2 som uppfyller villkoren däri förvärva permanent uppehållsrätt efter lagligt uppehåll under fem på varandra följande år i den mottagande medlemsstaten.”

Förordning nr 1612/68

10 I artikel 10 i förordning nr 1612/68 föreskrivs följande:

- ”1. Följande personer skall, oavsett sin nationalitet, ha rätt att bosätta sig tillsammans med en arbetstagare som är medborgare i en medlemsstat och som är anställd i en annan medlemsstats territorium:
 - a) Arbetstagarens make och deras avkomlingar som är under 21 års ålder eller är beroende av dem för sin försörjning,
 - b) släktingar i närmast föregående led till arbetstagaren och hans eller hennes make, som är beroende av dem.
2. Medlemsstaterna skall underlätta mottagandet av alla familjemedlemmar som inte anges i

punkt 1, om de är beroende av arbetstagaren eller ingår i hans eller hennes hushåll i det land arbetstagaren kommer ifrån.

3. Vad beträffar punkterna 1 och 2 måste arbetstagaren för sin familj ha tillgång till en bostad som anses normal för landets arbetstagare i den region där han eller hon är anställd. Denna bestämmelse får emellertid inte ge upphov till diskriminering mellan landets arbetstagare och arbetstagare från andra medlemsstater.”

Irländsk rätt

11 2006 års förordning om fri rörlighet för personer (Europeiska gemenskaperna) (European Communities (Free Movement of Persons) Regulations 2006, SI 2006 nr 656) (nedan kallad 2006 års förordning) genomför bestämmelserna i direktiv 2004/38 i irländsk rätt.

12 Artikel 16 i direktivet införlivas genom artikel 12 i 2006 års förordning.

Målet vid den nationella domstolen och tolkningsfrågorna

13 Den nigerianske medborgaren Ewaen Fred Ogieriakhi anlände till Irland i maj 1998 då han ansökte om politisk asyl. I maj 1999 ingick han äktenskap med den franska medborgaren Laetitia Georges. Därefter drog han tillbaka sin asylansökan och beviljades istället uppehållstillstånd för perioden den 11 oktober 1999–11 oktober 2000. Vid utgången av denna period ansökte han om förlängt uppehållstillstånd, vilket beviljades för perioden den 11 oktober 2000–11 oktober 2004.

14 Ewaen Fred Ogieriakhi och Laetitia Georges sammanlevde under åren 1999–2001 i hyrda bostäder på flera olika adresser i Dublin (Irland).

15 Kort efter augusti 2001 lämnade Laetitia Georges den gemensamma bostaden och började sammanleva med en annan man. Senare lämnade även Ewaen Fred Ogieriakhi den adressen för att flytta ihop med den irländska medborgaren Catherine Madden, med vilken han i december 2003 fick ett barn. Det är utrett att Laetitia Georges från och med år 2002 inte haft någon del i att en bostad tillhandahölls Ewaen Fred Ogieriakhi eller ställdes till hans förfogande.

16 Under perioden från oktober 1999 till oktober 2004, med undantag av en månad, antingen arbetade Laetitia Georges eller uppbar sociala trygghetsförmåner. Förmånerna utbetalades på villkor att hon sökte arbete. I december 2004 lämnade hon Irland och återvände slutgiltigt till Frankrike.

17 I januari 2009 beslutades om äktenskapsskillnad mellan Ewaen Fred Ogieriakhi och Laetitia Georges. I juli samma år ingick han äktenskap med Catherine Madden. Under år 2012 blev han irländsk medborgare.

18 I september 2004 ansökte Ewaen Fred Ogieriakhi om förlängt uppehållstillstånd. Hans ansökan avslogs dock med motiveringen att han inte kunde visa att Laetitia Georges vid den tidpunkten utövade sina rättigheter enligt EU-fördraget genom att arbeta eller uppehålla sig i medlemsstaten, mot bakgrund av att det av den bevisning som Minister for Justice and Equality förfogade över framgick att hon hade återvänt till Paris (Frankrike) i december 2004 för att arbeta där.

19 Efter det att fristen för att införliva direktiv 2004/38 hade löpt ut ansökte Ewaen Fred Ogieriakhi i mitten av år 2007 om permanent uppehållstillstånd i Irland med åberopande av att han, till följd av sitt äktenskap med Laetitia Georges, under åren 1999–2004 hade uppehållit sig lagligt där under en fortlöpande period av fem år.

20 Minister for Justice and Equality avslog ansökan i september 2007 med motiveringen att

Ewaen Fred Ogieriakhi inte hade uppehållsrätt i Irland enligt bestämmelserna i 2006 års förordning. Det var nämligen inte styrkt att hans dåvarande maka vid den tidpunkten fortfarande utövade sina rättigheter enligt unionsrätten i Irland.

21 I oktober 2007 sades Ewaen Fred Ogieriakhi upp från sin anställning som postsorterare vid An Post (det statliga postbolaget) på den grunden att han inte hade uppehållsrätt i Irland.

22 Ewaen Fred Ogieriakhi ansåg att han hade erhållit permanent uppehållsrätt i Irland, och överklagade därför beslutet som Minister for Justice and Equality fattat. Överklagandet ogillades av High Court i januari 2008 med motiveringen att 2006 års förordning inte var tillämplig på vistelser före förordningens ikraftträdande.

23 Ewaen Fred Ogieriakhi överklagade inte omedelbart detta avgörande. Till följd av domen Lassal (C-162/09, EU:C:2010:592), av vilken det framgår att det i princip kan anses att en vistelseperiod som fullgjorts före år 2006 uppfyller kriteriet avseende uppehåll under en fortlöpande period av fem år ansökte han dock hos Supreme Court om en förlängning av fristen för överklagande för att kunna inge ett överklagande till den domstolen. Supreme Court avslog denna ansökan genom beslut av den 18 februari 2011 men påpekade att Minister for Justice and Equality hade gått med på att ompröva sitt tidigare beslut och att det stod Ewaen Fred Ogieriakhi fritt att vidta de rättsliga åtgärder han ansåg lämpliga, även åtgärder med stöd av unionsrätten.

24 Efter omprövning av beslutet från september 2007 beviljade Minister for Justice and Equality den 7 november 2011 Ewaen Fred Ogieriakhi permanent uppehållsrätt med motiveringen att han uppfyllde samtliga relevanta villkor enligt 2006 års förordning.

25 Med stöd av vad domstolen slagit fast i dom Francovich m.fl. (EU:C:1991:428) väckte Ewaen Fred Ogieriakhi skadeståndstalan vid High Court och yrkade ersättning för den skada han åsamkats till följd av att direktiv 2004/38 inte införlivats korrekt med den nationella rätten. Han grundade särskilt sitt yrkande på den omständigheten att han lidit förluster på grund av att han den 24 oktober 2007 sades upp från sin anställning av det skälet att han inte längre hade uppehållsrätt i Irland.

26 Den hänskjutande domstolen fann att utgången i målet, såvitt avser Ewaen Fred Ogieriakhis talan om felaktigt införlivande av unionsrätten grundad på dom Francovich m.fl. (EU:C:1991:428), berodde på huruvida han visade att han, vid tidpunkten för uppsägningen från An Post i oktober 2007, hade haft uppehållsrätt under en fortlöpande period av fem år (helt eller delvis före eller efter år 2006) och att denna rätt följde av unionsrätten.

27 Mot denna bakgrund beslutade High Court att vilandeförklara målet och ställa följande frågor till domstolen:

”1) Kan det anses att en unionsmedborgares make, som vid den aktuella tidpunkten inte var medborgare i en medlemsstat, ’lagligt har uppehållit sig tillsammans med unionsmedborgaren i den mottagande medlemsstaten under en period av fem på varandra följande år’ i den mening som avses i artikel 16.2 i direktiv 2004/38 ..., i en situation där paret hade ingått äktenskap i maj 1999, uppehållsrätt hade beviljats i oktober 1999 och parterna senast i början av år 2002 hade kommit överens om att separera samt båda makarna i slutet av år 2002 hade börjat sammanleva med en annan partner?

2) Om svaret på fråga 1 är jakande, och med beaktande av att en tredjelandsmedborgare som gör gällande permanent uppehållsrätt enligt artikel 16.2 på grund av fem års sammanhängande vistelse före år 2006 också måste visa att hans eller hennes vistelse även var i överensstämmelse med bland annat kraven i artikel 10.3 i förordning ... nr 1612/68, innebär det förhållandet att unionsmedborgaren, under den föregivna femårsperioden, lämnade det gemensamma hemmet och

tredjelandssmedborgaren då började sammanleva med en annan person i ett annat gemensamt hem som inte tillhandahölls eller ställdes till förfogande av den (första) maken, som var unionsmedborgare, att kraven i artikel 10.3 i förordning nr 1612/68 därmed inte är uppfyllda?

3) Om svaret på fråga 1 är jakande och svaret på fråga 2 är nekande är då – vid bedömningen av huruvida en medlemsstat inte korrekt har införlivat kraven i artikel 16.2 i 2004 års direktiv eller på annat sätt har underlåtit att i vederbörlig ordning tillämpa dessa krav – den omständigheten att den nationella domstol som prövar en skadeståndstalan som väckts vid den med åberopande av överträdelse av unionsrätten har ansett det nödvändigt att begära förhandsavgörande angående sakfrågan om käranden har rätt till permanent uppehållstillstånd i sig en faktor som den domstolen kan beakta när den prövar om överträdelsen av unionsrätten är uppenbar?”

Prövning av tolkningsfrågorna

Den första och den andra frågan

28 Den hänskjutande domstolen har ställt den första och den andra frågan, vilka ska prövas gemensamt, för att få klarhet i huruvida artikel 16.2 i direktiv 2004/38 ska tolkas så, att en tredjelandssmedborgare, som under en sammanhängande period av fem år före den sista dagen för införlivande av direktivet har uppehållit sig i en medlemsstat i egenskap av make eller maka till en unionsmedborgare som arbetar i den medlemsstaten, ska anses ha förvärvat permanent uppehållsrätt enligt den bestämmelsen trots att makarna under nämnda period beslutat att separera och börjat sammanleva med en annan partner varvid tredjelandssmedborgarens bostad inte längre tillhandahölls eller ställdes till förfogande av den make eller maka som var unionsmedborgare.

29 Vid bedömningen av om sådan uppehållsrätt som föreskrivs i artikel 16 i direktiv 2004/38 har förvärvats ska hänsyn tas till fortlöpande uppehållsperioder på fem år som fullgjorts före den sista dagen för införlivande av direktivet, det vill säga den 30 april 2006, i enlighet med unionsrättsliga instrument från tiden före denna tidpunkt (dom Lassal, EU:C:2010:592, punkt 40).

30 Uttrycket ”unionsrättsliga instrument från tiden före” direktiv 2004/38, som används i punkt 40 i domen Lassal (EU:C:2010:592), ska förstås som en hänvisning till de instrument som har kodifierats, setts över eller upphävts genom detta direktiv (dom Alarape och Tijani, EU:C:2013:290, punkt 47).

31 Domstolen har även slagit fast att endast de vistelseperioder som uppfyller villkoren i direktiv 2004/38 ska beaktas vid bedömningen av om unionsmedborgares familjemedlemmar som inte är medborgare i en medlemsstat har förvärvat permanent uppehållsrätt enligt detta direktiv (dom Alarape och Tijani, EU:C:2013:290, punkt 42).

32 Av detta följer att när perioden av fem års sammanhängande vistelse helt eller delvis har fullgjorts innan fristen för införlivande av direktiv 2004/38 löpte ut ska denna period uppfylla såväl villkoren i det direktivet som de villkor som föreskrevs i de unionsbestämmelser som gällde under nämnda vistelseperiod för att permanent uppehållsrätt enligt artikel 16.2 i direktivet ska föreligga.

33 Vid tidpunkten för de faktiska omständigheterna var förordning nr 1612/68 tillämplig och därför ska det inledningsvis prövas huruvida Ewaen Fred Ogieriahis sammanhängande vistelse på fem år uppfyller villkoren i direktiv 2004/38 och därefter huruvida vistelseperioden även uppfyller villkoren i nämnda förordning.

34 Domstolen har, i samband med att den analyserat artikel 16.2 i direktiv 2004/38, slagit fast att det för förvärv av permanent uppehållsrätt för unionsmedborgares familjemedlemmar som inte är medborgare i en medlemsstat under alla omständigheter krävs att unionsmedborgaren själv uppfyller villkoren i artikel 16.1 i direktivet och att familjemedlemmarna har uppehållit sig tillsammans med

unionsmedborgaren under den aktuella perioden (dom Alarape och Tijani, EU:C:2013:290, punkt 34).

35 Det har i det nationella målet inte bestritts att Laetitia Georges under hela den aktuella perioden uppfyllde kraven i artikel 16.1 i direktiv 2004/38.

36 För att en unionsmedborgares familjemedlemmar ska förvärva permanent uppehållsrätt krävs dock enligt artikel 16.2 i direktivet att de lagligt har uppehållit sig ”tillsammans med” unionsmedborgaren i den mottagande medlemsstaten under en period av fem på varandra följande år. Med hänsyn till detta krav uppkommer frågan huruvida den omständigheten att makarnas separation under den aktuella perioden, i så måtto att de inte bor tillsammans och i synnerhet att det saknas en verklig äktenskaplig samlevnad, utgör hinder för att det kravet ska anses vara uppfyllt.

37 I detta avseende har domstolen slagit fast att äktenskapet inte kan anses upplöst om det inte har upphävts av behörig myndighet. Detta är inte fallet enbart därför att makarna inte bor tillsammans, även om de har för avsikt att skilja sig så småningom. Maken eller maken måste således inte nödvändigtvis bo stadigvarande med unionsmedborgaren för att ha en härledd uppehållsrätt (dom Diatta, 267/83, EU:C:1985:67, punkterna 20 och 22, och dom Iida, C-40/11, EU:C:2012:691, punkt 58).

38 Den omständigheten att makarna under perioden mellan den 11 oktober 1999 och den 11 oktober 2004 inte bara slutade sammanleva utan även levde tillsammans med en annan partner är följaktligen inte relevant vid bedömningen av om Ewaen Fred Ogieriakhis har förvärvat permanent uppehållsrätt enligt artikel 16.2 i direktiv 2004/38.

39 I och med att makarna var gifta fram till januari 2009 i den medlemsstat där Laetitia Georges utövade sin rätt till fri rörlighet kan det inte anses att Ewaen Fred Ogieriakhi, under den ovannämnda perioden, förlorade sin ställning som make till en unionsmedborgare vilken följt med eller anslutit sig till unionsmedborgaren i den mottagande medlemsstaten och som följaktligen uppfyller kraven i artikel 7.2 i direktivet.

40 Denna tolkning överensstämmer dessutom med kravet att inte ge bestämmelserna i direktiv 2004/38 en restriktiv tolkning eller frånta dem deras ändamålsenliga verkan. En bokstavstolkning av artikel 16.2 i direktivet skulle nämligen kunna leda till att tredjelandsmedborgare blir sårbara till följd av åtgärder som deras make eller maka ensidigt vidtar, vilket skulle strida mot direktivets andemening. Enligt skäl 15 i direktivet är nämligen ett av dess syften just att ge unionsmedborgarens familjemedlemmar som uppehåller sig i den mottagande medlemsstaten ett rättsligt skydd för att de i vissa fall och på vissa villkor ska behålla uppehållsrätten uteslutande på personlig grund.

41 En tolkning av artikel 16.2 i direktiv 2004/38 som, när det gäller förvärv av permanent uppehållsrätt, innebär att det endast kan anses att skyldigheten att uppehålla sig tillsammans med unionsmedborgaren är uppfylld i den specifika situationen där maken eller maken som bor tillsammans med unionsmedborgaren i den mottagande medlemsstaten inte helt har upphört med den äktenskapliga samlevnaden med unionsmedborgaren överensstämmer inte med direktivets ovannämnda syfte och särskilt inte med de rättigheter vad gäller vistelse som enligt artiklarna 13 och 18 i direktivet på vissa villkor tillerkänns tidigare makar i händelse av äktenskapsskillnad.

42 Såsom generaladvokaten har angett i punkterna 49–53 i sitt förslag till avgörande skulle nämligen en sådan tolkning leda till att tredjelandsmedborgare omfattas av gynnsammare regler vid äktenskapsskillnad än vid separation, trots att tredjelandsmedborgaren i det sistnämnda fallet fortfarande är gift och således är en familjemedlem till unionsmedborgaren i den mening som avses i 2004/38.

43 När det gäller villkoren i förordning nr 1612/68 uppkommer frågan huruvida kravet enligt artikel 10.3 i förordningen att arbetstagaren, som är medborgare i en medlemsstat, för sin familj måste ha tillgång till en bostad som anses normal för landets arbetstagare i den region där han eller hon är anställd är uppfyllt när arbetstagaren har lämnat den gemensamma bostaden och maken eller maken har börjat sammanleva med en annan partner i en ny bostad som inte tillhandahållits eller ställts till förfogande av nämnda arbetstagare.

44 Domstolen har redan tidigare preciserat tillämpningsområdet för artikel 10.3 i förordning nr 1612/68 mot bakgrund av förordningens syfte, det vill säga att underlätta den fria rörligheten för arbetstagare.

45 I punkt 18 i dom Diatta (EU:C:1985:67) fann domstolen sålunda att den bestämmelsen, enligt vilken en migrerande arbetstagares familjemedlemmar har rätt att bosätta sig tillsammans med arbetstagaren, inte kräver att familjemedlemmen i fråga ska vara stadigvarande bosatt där utan endast att den bostad som arbetstagaren har tillgång till kan anses som normal för att ta emot familjen, vilket innebär att man inte kan anta att detta underförstått inbegriper ett krav på en gemensam permanent bostad för familjen.

46 Vidare har domstolen angett att kravet att ha tillgång till en bostad som anses normal för landets arbetstagare endast kan gälla som villkor vid mottagandet av varje enskild familjemedlem hos arbetstagaren (dom kommissionen/Tyskland, 249/86, EU:C:1989:204, punkt 12). Denna omständighet innebär att bedömningen av huruvida kravet i artikel 10.3 i förordning nr 1612/68 är uppfyllt i vart fall inte kan avse någon annan tidpunkt än den då tredjelandsmedborgaren inledde samlevnaden med maken eller maken som är unionsmedborgare i den mottagande medlemsstaten, vilket i det aktuella fallet skedde under år 1999.

47 Mot bakgrund av vad ovan anförts ska de första två frågorna besvaras enligt följande: Artikel 16.2 i direktiv 2004/38 ska tolkas så, att en tredjelandsmedborgare, som under en sammanhängande period av fem år före den sista dagen för införlivande av direktivet har uppehållit sig i en medlemsstat i egenskap av make eller maka till en unionsmedborgare som arbetar i den medlemsstaten, ska anses ha förvärvat permanent uppehållsrätt enligt den bestämmelsen trots att makarna under nämnda period beslutat att separera och börjat sammanleva med en annan partner varvid tredjelandsmedborgarens bostad inte längre tillhandahölls eller ställdes till förfogande av den make eller maka som var unionsmedborgare.

Den tredje frågan

48 Den hänskjutande domstolen har ställt den tredje frågan för att få klarhet i huruvida den omständigheten att den nationella domstolen, i ett mål om skadestånd för överträdelse av unionsrätten, har ansett det nödvändigt att begära ett förhandsavgörande avseende i målet aktuella unionsbestämmelser är avgörande för huruvida medlemsstaten har gjort sig skyldig till en uppenbar överträdelse av unionsrätten eller inte.

49 Det kan inledningsvis erinras om att principen om statens skadeståndsansvar för skada som har vållats enskilda genom sådana överträdelser av gemenskapsrätten som kan tillskrivas staten följer av systematiken i fördraget (dom Francovich m.fl., EU:C:1991:428, punkt 35, dom Brasserie du pêcheur och Factortame, C-46/93 och C-48/93, EU:C:1996:79, punkt 31, och dom British Telecommunications, C-392/93, EU:C:1996:131, punkt 38).

50 Domstolen har också slagit fast att det enligt unionsrätten föreligger rätt till ersättning under förutsättning att tre villkor är uppfyllda, nämligen att den rättsregel som har överträtts har till syfte att ge enskilda rättigheter, att det är en tillräckligt klar överträdelse och att det finns ett direkt orsakssamband mellan åsidosättandet av medlemsstatens skyldighet och den skada som de berörda personerna har lidit (dom Brasserie du pêcheur och Factortame, EU:C:1996:79, punkt 51).

51 Vad gäller det andra villkoret har domstolen angett att det avgörande kriteriet för att fastställa att en överträdelse av unionsrätten är tillräckligt klar är att en medlemsstat uppenbart och allvarligt har överskridit gränserna för sitt utrymme för skönsmässig bedömning. Vidare har domstolen angett vilka kriterier som de nationella domstolarna – vilka ensamma är behöriga att fastställa de faktiska omständigheterna i de mål som är anhängiga vid dessa och att kvalificera de aktuella överträdelserna av unionsrätten – kan beakta, exempelvis den överträdde regelns grad av klarhet och precision (dom *Brasserie du pêcheur* och *Factortame*, EU:C:1996:79, punkterna 55, 56 och 58).

52 Domstolen har emellertid vid upprepade tillfällen angett att en nationell domstol har en mycket vittgående möjlighet att hänskjuta en fråga till EU-domstolen, om den bedömer att det i ett mål som pågår inför den har uppkommit frågor som kräver ett avgörande avseende tolkningen eller giltigheten av bestämmelser i unionsrätten för att den ska kunna döma i målet (dom *Križan m.fl.*, C-416/10, EU:C:2013:8, punkt 64).

53 Såsom generaladvokaten har angett i punkt 62 i sitt förslag till avgörande får inte blott det faktum att en nationell domstol ställer en fråga inskränka dess självständiga prövning av målet. Svaret på frågan huruvida en överträdelse av unionsrätten är tillräckligt klar följer nämligen inte av själva utövandet av den möjlighet som föreskrivs i artikel 267 FEUF utan av den tolkning som EU-domstolen tillhandahåller.

54 De nationella domstolarnas möjlighet att, om de anser det nödvändigt, hänskjuta en fråga till EU-domstolen i syfte att erhålla en tolkning av en unionsbestämmelse – även för det fall frågan redan har prövats – skulle sannolikt begränsas om utövandet av den möjligheten var avgörande för huruvida det föreligger en uppenbar överträdelse av unionsrätten eller inte när det gäller att fastställa den berörda medlemsstatens eventuella skadeståndsansvar för överträdelse av unionsrätten. En sådan konsekvens skulle innebära ett ifrågasättande av systemet med förhandsavgörande och av syftet med och särdragen i det förfarandet.

55 Mot bakgrund av vad ovan anförts ska den tredje frågan bevaras enligt följande. Den omständigheten att den nationella domstolen, i ett mål om skadestånd för överträdelse av unionsrätten, har ansett det nödvändigt att begära ett förhandsavgörande avseende i målet aktuella unionsbestämmelser är inte avgörande för huruvida medlemsstaten har gjort sig skyldig till en uppenbar överträdelse av unionsrätten eller inte.

Rättegångskostnader

56 Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i målet vid den nationella domstolen utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den nationella domstolen att besluta om rättegångskostnaderna. De kostnader för att avge yttrande till domstolen som andra än nämnda parter har haft är inte ersättningsgilla.

Mot denna bakgrund beslutar domstolen (andra avdelningen) följande:

1) **Artikel 16.2 i Europaparlamentets och rådets direktiv av den 29 april 2004 om unionsmedborgares och deras familjemedlemmars rätt att fritt röra sig och uppehålla sig inom medlemsstaternas territorier och om ändring av förordning (EEG) nr 1612/68 och om upphävande av direktiven 64/221/EEG, 68/360/EEG, 72/194/EEG, 73/148/EEG, 75/34/EEG, 75/35/EEG, 90/364/EEG, 90/365/EEG och 93/96/EEG ska tolkas så, att en tredjelandsmedborgare, som under en sammanhängande period av fem år före den sista dagen för införlivande av direktivet har uppehållit sig i en medlemsstat i egenskap av make eller maka till en unionsmedborgare som arbetar i den medlemsstaten, ska anses ha förvärvat permanent uppehållsrätt enligt den bestämmelsen trots att makarna under nämnda period beslutat att separera och börjat sammanleva med en annan partner varvid tredjelandsmedborgarens bostad inte längre tillhandahölls eller ställdes till förfogande av den**

make eller maka som var unionsmedborgare.

2) Den omständigheten att den nationella domstolen, i ett mål om skadestånd för överträdelse av unionsrätten, har ansett det nödvändigt att begära ett förhandsavgörande avseende i målet aktuella unionsbestämmelser är inte avgörande för huruvida medlemsstaten har gjort sig skyldig till en uppenbar överträdelse av unionsrätten eller inte.

Underskrifter

* Rättegångsspråk: engelska.